Değişimin Mantığı

Doğa, emek ve toplum üzerine denemeler

İBRAHİM GÖZEL

Değişimin Mantığı

Doğa, emek ve toplum üzerine denemeler

İbrahim Gözel

SosyalSanat · 2026

İçindekiler

Eskizler: Teori Üzerine Karalamalar

Doğa ve İdeoloji

Emek, Birikim ve Mülkiyet

Kapitalizm ve İnsan

Sunuş

Bu kitap, 2014'ten 2023'e uzanan dönemde doğa, emek, mülkiyet, ideoloji ve kapitalizm üzerine yazdığım denemeleri bir araya getiriyor. Başlığı bu yazıların ortak fikrinden geliyor: Doğada da toplumda da hiçbir şey olduğu gibi kalmaz. Madde enerjiye, emek servete, servet mülke, mülk iktidara dönüşür. Kendini yenileyen ayakta kalır, yenileyemeyen dinozorlar gibi yok olur.

Kitabın ilk bölümü "Eskizler", yıllar içinde tuttuğum teori karalamalarından oluşuyor. Metinlere konu başlıkları eklendi, yazım hataları düzeltildi, devrik ve uzun cümleler toparlandı; düşüncelere ve söyleyişe dokunulmadı. Başka kaynaklardan yapılan alıntılar özetlendi.

Eskizler: Teori Üzerine Karalamalar

Şubat 2015

Özgür üreticiler birliği neden gerçekleşmedi?

Kapitalist mülkiyet ve kazanım biçiminin çizdiği sınırlar aşılsa bile, eylemin ardındaki akılcılık ilke olarak aynı kalıyor. Sanayileşme süreci hızlandırılabiliyor; ama Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da söz ettiği "özgür üreticiler birliği" bir türlü gerçekleşmiyor.

Özgür üreticiler birliği, Marx'ın bilimsel ütopyasındaki büyük sıçramaydı. Oysa ilk basamak atılmadan, yani burjuvazinin iktidarı bozulmadan ve karşısında bir karşı-iktidar kurulmadan bu birliğe ulaşmak imkânsızdı. Her şeyden önce iktidarı almak, kapitalizmin otoriter yapısını bozup onu demokratikleştirmek ve işçi sınıfını iktidara taşımak gerekiyordu. Marx bu yüzden Paris Komünü gibi işçi ayaklanmalarını destekledi.

Ama iktidarı ele geçirme fırsatı, kapitalizmin en güçlü olduğu ve "üretilecek bilimsel bir şey kalmadı" denildiği

1900'lerde doğdu. Mutlak monarşiler, ardından mutlak burjuvalar dünya iktidarı için birbirine girmişti; burjuvazi Birinci Dünya Savaşı'nda kendi kendisiyle savaşırken Sovyetler, işçi iktidarını ilan ederek dünya sahnesine çıktı. Bu kopuşu Lenin hazırlamıştı.

Ne yazık ki bu kopuş az gelişmiş bir ülkede gerçekleşti. Çünkü burjuvazinin geliştiği bir yerde zaten tam egemen olamayacak olan işçi sınıfı, iktidarı alsa bile, iktidarda kalmanın ve egemen sınıf olmanın gereklerini yerine getiremezdi.

İktidarı almak, iktidar olmak değildir

İktidarı ele geçirmek, iktidar olmak ve o iktidarı kendi sınıfının gereklerine göre kullanmak demek değildir. İktidarı kim alırsa alsın, o gün ekonomik olarak güçlü olan sınıflara ve katmanlara dayanmak zorundadır. İktidara gelen, olsa olsa kendi çeşnisini katar; onun dışında var olan sınıfların ve dengelerin üzerinde eylemde bulunmak zorundadır. Bu nedenle işçi sınıfı yandaşlarının iktidarı alması, iktidarın işçi sınıfına hizmet edeceği anlamına gelmez.

Her iktidar var olan sınıflar üzerine kurulur ve onlara hizmet ettiği sürece iktidarda kalır. Yeni bir sınıf ancak kendi ekonomik gücünü yarattığında, kendi mülkiyet biçimini ve birikimini oluşturduğunda kendi iktidarını kurabilir. İşçi sınıfı bir birikim yaratamadıkça ve kendi mülkiyetini var edemedikçe iktidar olamaz; iktidardan ancak egemen sınıfların inayetiyle ya da kendi mücadelesiyle pay alır. İşçi olarak kaldığı sürece yönetme

yetisi gösteremez; çünkü siyasi güçleri yönlendirecek ekonomik gücü yoktur. Bu hâliyle kurduğu sendikalarla ücret talep etmenin, koşullarını iyileştirmenin ötesine geçemez.

İşçi sınıfı, bugünkü hâliyle ekonomik gücü olan değil, yalnızca emeğiyle toplumsal bir güç oluşturan bir sınıftır. Örgütlenmesi dışında kendi ekonomik gücü olmayan bir alt sınıftır; çünkü üretimin başında, ürünü paylaştıran yerde değil, ekonominin alt katmanında, yalnızca üreten yerde durur.

Kamulaştırma ve bürokrasi

İşçi sınıfı egemen sınıf olmanın gereklerini yerine getiremezdi; getirmeye çalışsa bile güçlü kapitalistler karşısında üretim araçlarını tümden kamulaştırması hantal bir bürokrasi yarattı. Bu bürokrasi topluma değil kendine hizmet eden, ekonomi dışı bir karakter taşıyordu. Bütün mülkiyeti kamulaştırmak da imkânsız olduğundan her şey devletleştirilemedi. Çekoslovakya'nın ve Doğu Almanya'nın ekonomilerini Batı Almanya kadar geliştirememesinin nedeni budur.

Öte yandan çubuğun kamu mülkiyetine bükülmesi, zaten mülksüz olan proletaryayı mülk sahibi yapmadı. Fabrikayı proletaryanın eline verseniz onu sahiplenmeyi ve yönetmeyi bilmeyecekti. Bunun yerine kamu mülkiyetine ağırlık verilerek, geri kalmış ekonomileri sosyalleştirip birikim sağlamak ve sanayileşmek için planın aklı öne sürüldü. Ama akılcılık, yani planlı ekonomi, ne ekonomide ne de diyalektikte yeterli bir kavramdır.

Piyasa akıldan daha diyalektiktir

Piyasa, akıldan daha diyalektiktir. Karşıtların hem çatışmasını hem birliğini sağladığı için en akılcı düşüncelerden bile daha gerçekçidir. Piyasada akıl olmadığında ise anarşi doğar. Bu anarşi, burjuvazinin kör piyasa kuralları içinde kriz dönemlerinde birikim yaratmak için kullandığı, kendi kendini yiyerek büyüme sürecidir. Burjuvazi bir yandan artı-emeğe el koyarken öte yandan akılcı olmayan, doğal ya da insan eliyle çıkan krizlerle ekonomileri ve fabrikaları batırmıştır.

Bu batma süreci büyük balığın küçük balığı yemesidir. Topyekûn savaşlar kadar yıkıcı değildir; yalnızca birikimin el değiştirmesi, atıl ve akılcı olmayanların birer birer elenmesidir. Bir çeşit serbest piyasa doğal seçilimidir. Doğadaki hayvanların yaşamı nasıl akılcı olmadığı için vahşiyse, kapitalizm de öncesinde akılcı değildi. Akılcılığa vurgu yapmasına rağmen birikim ihtiyacı aklı yalnızca birikim üzerinde yürüttü; piyasadaki vahşi seçilim ekonomiyi anarşiye, sonunda da dünyayı iki topyekûn dünya savaşına sürükledi.

Sosyalistlerin önü nerede açık, nerede kapalı?

Gelişmiş ülkelerde proletaryanın ve dolayısıyla sosyalistlerin önü kapalıdır, kapatılmıştır; çünkü bu ülkelerin sosyalistleri durdurmaya ve işçileri etkisizleştirmeye yetecek güçleri vardır. Bu yüzden sanayileşmiş ülkelerin sosyalistleri diyalektik felsefe üretmekten öteye gidemedi. Amerika'da, Alman Sosyalist

Partisi'nde ya da İtalyan Komünist Partisi'nde olduğu gibi pratikleri sekteye uğratıldı.

Ekonomik gücü henüz yeterli olmayan, yeni kapitalistleşen Sovyetler'de ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise sosyalistlerin önü açıktı. Bu yüzden hem ütopyalarını büyüttüler hem de onu pratiğe dökecek zemini bulabildiler.

Totaliter demokrasi ve totaliter sosyalizm

Sovyetler'in kopuşu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, mutlak monarşiler gibi "mutlak demokratlar" yarattı: faşizmi ve Nazizmi. Kendi içlerindeki sosyalistleri, komünist partileri durduran Almanya ve İtalya, hem dünyaya hem Sovyet iktidarına karşı totaliter demokrasiyi, yani faşizmi, totaliter sosyalizmin karşısına diktiler. Birinci Dünya Savaşı'nın pazar savaşından yenik çıkan bu totaliter demokrasiler, dünyayı ele geçirme hevesiyle önce Doğu Avrupa'yı, sonra Sovyetler'i işgal etti; hegemonyalarının mutlaklığı böylece ortaya çıktı. Ardından Doğu'da Japonya'ya atılan atom bombasıyla, Batı'da Sovyetler'in zaferiyle totaliter demokrasi, yani faşizm, tarihe karıştı.

Savaştan sonra Doğu Avrupa'da burjuvalar iktidardan koptu. Doğu Avrupa sosyalistlerinin savaştaki performansı, ülkelerini savunmaları ve Sovyetler'in halk savaşıyla Nazi savaş makinesini kırması, sosyalist partileri Sovyet desteğiyle iktidara taşıdı. Almanlar Avrupa'nın kapitalist demokrasilerini ezip geçmişti; totaliter sosyalizm buna Almanya'yı ikiye bölerek cevap verdi.

Nazizm ve faşizm, güçlü ama yeterince örgütlenemeyen komünist partilerin bulunduğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan

yenik çıkmış ülkelerde doğdu. Bu ülkeler milliyetçiliğe ağır vurgu yaparak bir elitler topluluğu ve "üstün ırk" yaratma mücadelesinden dünya efendiliği iddiasına kadar gitti.

Burjuvazinin de proletaryanın da devlete vurgu yapması totaliter bir ekonomi yarattı. Kapitalizm karşıt güçlere karşı vahşileşirken, proletarya iktidarı da kendi karşıtlarını kıyıma uğrattı.

Sınıfsız bir kamu kapitalizmi

Nazizmin yenilgisi asıl tarihsel sınıfı ortaya çıkarırken devlet sosyalizminin zaferi, onun ayakta kalmasını, devlet iktidarının ideolojik olarak mutlaklaştırılmasını ve tarihsel bir ideoloji yaratma çabasını getirdi. Oysa devlet ya da kamu mülkiyeti, egemen bir sınıf olmadan devlet olamadığı için sınıfsız, bürokratik bir kapitalizme evrildi. Burjuvaziyi yok edip proletaryayı ayakta tutarken kendisi dev bir kamu kapitalizmi yarattı.

Çünkü kapitalistler gibi artı-emeğe devlet el koyuyordu. Burjuva sınıfı gibi davranma eğilimi, "sınıfsız bir sınıf devleti" olma çabası, gerçek bir sahiplenme yaratamadı. Atanmışların sahiplendiği kamu ekonomisi, partinin ve sonrasında kişilerin iyi niyetli çabalarının (Stalin'in elektrifikasyonu gibi) ötesinde bir atılım yapamadı.

Mülklüleri mülksüzleştirme mücadelesi bütün toplumu proleterleştirdi. Uysal proletaryanın oynayacağı rolü parti ideologları belirledi; sonuçta tarihsel bütün haklarından yoksun, üstelik fakir bir proletarya ortaya çıktı. İdeolojide proleter devleti olan yapı, gerçekte atanmışların devletiydi. Sovyetler yok olup giderken proletarya tarihe

yalnızca seyirci olarak tanıklık etti; Sovyetik komünist partiler iktidarı birer birer bırakmak zorunda kaldı ya da iktidardan uzaklaştırıldı.

Kapitalizm kendini nasıl yeniledi?

Geri ülkelerdeki proleter ekonomiler tarihe bir ivme kazandırdı. Ama kapitalizm de hem anarşik yapısına plancılığı, yani aklı katarak hem de sosyal demokratların ekonomiye insan unsurunu sokmasıyla hümaniter demokrasiyi kendi içinde var ederek ilerledi. Bütün geri unsurlarına rağmen sanayide ve sosyal hayatta Sovyetik ülkelerin önüne geçti, dünyanın motor gücünü elinde tuttu.

Kapitalist ülkelerde işçiler ve zinde güçler her soruna karşılık verebiliyor, seslerini duyurabiliyor. Kapitalizm bu güçlere yanıt verirken kendini bir sınıf diktatörlüğü değil, bir sınıf iktidarı olarak görüyor; demokratikleşiyor. İktidarı kendi müttefik sınıflarıyla el değiştirerek taze kan girişini sağlıyor ve ekonomisini canlı tutuyor. Egemen sınıflar arasındaki çatlakları, birinin diğerinin aleyhine gelişimini, mali kapitalizm ile sanayi kapitalizminin yarışını açığa çıkararak egemen sınıf olmanın asgari gereklerini yerine getiriyor.

Karşıt sınıfın iktidar mücadelesine gelince: Egemen sınıfın iki kanadı birbirinin yerine geçerek toplumun dileklerine yanıt veriyor, onu ideolojik olarak besliyor ve böylece toplumu apolitikleştiriyor. İktidarsız proletaryanın egemen olma, iktidar olma hayalleri hem ideolojik olarak

doyuruluyor, yani demokratikleştiriliyor, hem de siyaset dışına itiliyor.

Karnı doyan işçi ve yeni zinde güçler

Batı'nın verdiği işçi hakları ve doyurucu ücretler sayesinde, Sovyetler'in bile uyguladığı Taylorizm sayesinde karnı doyan işçi sınıfı, hayal kurma ihtiyacını ve ütopyasını tarihin ilerisine erteledi. Onun yerine küreselleşmeye karşı çıkan zinde güçler (anarşistler, sosyalistler, feministler, komünistler, çevreciler, yeşiller ve birçok duyarlı kesim), ileri toplumlarda hayal kurmayı ve ütopyayı yaşatmaya çalışıyor. Tüketim toplumundaki bu zinde güçler, proletaryadan daha az maddeci.

Artık proletarya ev, araba, yazlık gibi küçük mülklerle tüketim toplumunun nimetlerinden yararlanıyor; bütün gücünü ev ve araba almaya harcıyor. Geri kalan zamanını ise apolitik ortamlarda ya da kendi kurduğu gettolarda (siyah, Asyalı, Afrikalı, kentli, köylü) kendi kültürüyle, Avrupa kültürüne bağlanmadan geçiriyor.

Merkez ve uydular

Avrupa kapitalizmi kendini bir çekim merkezi olarak konumlandırıyor; diğer ülkeleri düşüncede bile uydulaştırıyor. Alternatif yaratmalarına izin vermek yerine merkezin kenarında bağımlı uydu ekonomiler oluşturuyor. Böylece hem kendi ekonomisinin anarşiye sürüklenmesini önlüyor hem de anarşiyi bu bağımlı alanlara, kısmi özerklik tanıdığı gettolara yönlendiriyor. Çevre ülkeler ve çevre mahalleler hep merkezi idol edinip onun ideallerini

yaşıyor. Merkezin yaşam pratikleri, uyduların ideolojik propagandasında ölçüt olarak gösteriliyor. Çünkü merkez, hümaniter demokrasiyi vitrine koyarak sömürüsünü haklılaştırıyor.

Proletarya diktatörlüğü olmasaydı

Proletarya diktatörlüğü, burjuvazi diktatörlüğünün (Nazizm ve faşizm) karşısına dikilmeseydi tarih tersine akacaktı. Amerika bilimle, atom bombasıyla Japon faşizmini dize getirmiş olsa da Avrupa'nın ulaştığı hümaniter demokrasiye ulaşamadı. Amerika Doğu Asya'daki kara savaşından galip çıksaydı, onun faşistleşmesini Vietnam sendromu bile durduramaz, demokratikleşmesi çok daha zor olurdu.

Gecikmiş sanayileşmenin adı: sosyalizm

Dünya kapitalist sistemi içinde, az gelişmiş ülkelerin ulusal ekonomik güçlerini kullanarak ve dünya pazarından kısmen korunarak, kısmen ayrılarak uyguladıkları gecikmiş sanayileşme stratejisine sosyalizm deniyor.

Kapitalist sistemden ayrılan ülkelerin hepsi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdi. Kendilerini sosyalist ilan ettiler, kapitalizmin yarattığı birikimi devlet eliyle biriktirdiler, birbirleriyle ittifak kurarak sosyalist bir ekonomi yaratmaya çalıştılar. Bu çaba bir "sosyalist pazar" doğurdu; ama bu pazar takas ekonomisine kadar geriledi.

Oysa pazarın sosyalisti de kapitalisti de yoktur. Pazar diyalektik bir etkileşimdir; yalnızca akla ve plancılığa

dayanmaz. Doğadaki doğal seçilim gibi, piyasa da insan eliyle kurulmuş bir seçilimdir; insan aklının seçilimidir. Piyasa da doğa kadar canlıdır; çünkü doğanın karşısına insanın yarattığı yapay bir doğayı koyar ve insana seçim yapma imkânı verir.

Ütopya ile sanayileşme arasında

Kapitalizmden kopan, sosyalist ya da komünist diye adlandırılan partilerin hepsi sanayileşme zorunluluğu ile ütopya arasında sıkıştı. Bu sıkışma pratik aklı zorunlu kıldı: Yeni ve üstün bir üretim biçimi değil, hızlı ve güçlü birikim sağlayan bir üretim için devlete ağırlık verildi. Bu ekonomiye "kapitalizmden kopuş" dendi. Aslında bu, kapitalizmin izin vermediği gelişme potansiyeline karşı bir direnişti.

Kapitalizm uzun yıllar merkeze ağırlık vererek hep savunmada kaldı. Yeni gelişme potansiyeli taşıyan ekonomilerdeki demokratik ve ulusçu çabalar sosyalistleşmeye yöneldi; sosyalistleşemeden devletçileşip devlet kapitalizmine geçti. Aydın kadroların gücü ve partinin etkinliğiyle yaratılan birikimle kapitalizmle savaşılırken sosyalist blok kendi içinde bir piyasa oluşturma ihtiyacı duydu.

Kapitalizmden kopan ekonomiler içine kapanarak üretimi artırmaya çalıştı; herkesin Amerika'yı kendi başına yeniden keşfetmesine kadar giden bu kapanma, onları kapitalizmin karşısına değil gerisine düşürdü. Teknolojilerini piyasa üretiyordu; ama kapitalizmle piyasada yarışmak yerine soğuk savaşla kapitalizme karşı koymayı ve kendi saflarına

ülke çekmeyi seçtiler. Ütopyayı canlı tutma çabası ve yeni sanayileşme planlarıyla birbirinden farklı sosyalist ekonomiler ortaya çıktı.

Doğa ve İdeoloji

Doğanın Mantığı

4 Ağustos 2014

> Doğayı ya olduğu gibi yaşarsın ya da onu sen düzenlersin; yatmak da çalışmak da bizim elimizde.

Maddenin yasaları. Doğanın işleyen bir mantığı vardır ve bu mantık maddenin yasaları içinde var olur: suyun yüz derecede kaynaması, atomun parçalanmasından doğan güç ve daha birçok yasa. Bu yasalara müdahale edildiğinde maddenin var oluşu ve biçimlenmesi gecikir ya da hızlanır; ya da doğa kendi yasalarını kendi biçimleri içinde yeniden yaratır. Doğa boşluk kabul etmediği gibi maddi var oluş da yasasızlık içermez. Maddenin birbirine dönüşümü bu karmaşık yasalar bütünü içinde gerçekleşir. Bir şey yok olurken başka bir şey var olur: Tohum bitki olur, onu yiyen hayvan büyür; ölen hayvan toprağa döner ve çürür. Demek ki maddi dünyanın yasalarının yanında canlılığın da yasaları vardır. Madde enerjilerle nasıl biçim değiştiriyorsa canlı da kimyasal ve organik enerjilerle biçim değiştirir.

Canlıyı ayıran nedir? Cansız madde ancak dışarıdan gelen enerjilerle değişir; ya içinde bulunduğu enerjinin biçimine girer ve kendi yapısal özelliklerini gösterir ya da biçim ve nitelik değiştirir. Madde kendi içinde büyümez, gelişmez. Canlı ise dışarıdan aldığı "yedek parçaları" kendi içinde kimyasal süreçlerden geçirerek parçalar, işine yarayanı alır, atıkları dışarı atar. Kendi içinde bir denge ve biçim kurar ve onu korumaya çalışır. Canlıdaki bu biçim, kendi kendine büyümenin ve gelişmenin ardından yeniden parçalanmaktan başka bir şey değildir.

İrade ve bellek. Doğal yasaların içindeki bu denge ve biçim koruma mücadelesi, doğanın iç ve dış yasalarının rastlantısal buluşmaları içinde yeni var oluşlar yaratır; maddeye yeni biçimler kazandırır, kimyasal süreçleri kendi içinde üretir. Cansız doğa kendi yasalarını izleyip enerjilere tepki verirken canlı bir de hareket kazanır. Maddi dünyaya yanıtlar vermeye, onu yeniden biçimlendirmeye, yaşayacağı ortamı sağlamaya çalışır. Canlı bir irade yaratır. Bu irade, canlı ve cansız bütün var oluş yasaları içinde devinirken bu yasaları belleme ve hayata geçirme mücadelesi verir; iradeyi oluşturan beyin geliştikçe bellek de artar. Bellek, öğrenilenleri yeniden üretirken canlıya yol gösterir.

İhtiyaç ve mücadele. Canlı, dengesini ve biçimini koruma mücadelesinde doğanın yasalarına tam olarak uymaz; kendi alanlarını yaratır. Kendini yaratırken çevresini de yeniden yaratmaya başlar: Barınak bulmaya, yiyecek için elverişli bir ortam aramaya çalışır; dengesini korumak için havaya ve suya ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçları gereksiniminin

üstünde karşıladığında rahatlar; gereksiniminin altına düştüğünde canlılığı yok olur. Susuzluktan ölebilir; suyun fazlası da onu öldürebilir.

Canlı, dolayısıyla insan, ihtiyaçları gereksiniminin altına düştüğünde onları gidermek için mücadele etmeye başlar; canlılığını ayakta tutmaya çalışır. Doğada canlıdan başka doğaya müdahale edebilecek bir güç yoktur. Madde, kendi iç yasaları içinde, enerjinin korunumu yasasında olduğu gibi, bir enerjiyi başka bir enerjiye dönüştürür.

Enerjinin dönüşümü. Enerji bileşik kaplar gibidir: Isı enerjisi hareket enerjisine dönüşür, hareket havayı etkileyip soğumaya yol açar; soğuyan hava ısıyla karşılaşınca kimyasal enerjilere dönüşür. Birbirini izleyen, dahası birbirinin yerine geçen süreçler belirir. Isı harekete, hareket ısıya dönüşürken aradaki geçişlerde potansiyel enerjiler oluşur. Maddenin kendisi de bir enerjidir; atom parçalandığında açığa çıkan enerji gibi.

Gazap sandığımız şey. Bu enerji dönüşümleri sırasında canlı, dengesini ve biçimini koruma mücadelesinde yenik düşebilir: Havalar ısınır, seller oluşur, kıtlıklar ve baskınlar yaşanır. Canlılığı tehdit eden bu olaylar bir gazap, bir eza olarak görülür. Aynı şekilde nimetlerin paylaşımındaki mücadele de taraflardan birinin yenik düşmesine, yani "cezalandırılmasına", diğerinin ise ihtiyacını gidermesine yol açar.

İdeolojilerin Sonu

1 Temmuz 2014

İdeolojiler nereden doğar? İdeolojilerin sonu, ideolojilerin başlangıcıyla ilgili bir sorundur. İdeolojileri yerel toplumlar kendi hâkimiyetlerini kurmak için yarattılar; elbette her biri kendi doğal koşullarının ürünüydü. İslam bir Orta Doğu ürünü olarak kalırken Hıristiyanlık, Orta Doğu kökenli ama çok kültürlü ve çok milletli bir din olarak Batı'ya ihraç edildi; oradan Germenlere, Franklara ve Slavlara yayıldı.

Bütün ideolojilerin kaynağında din vardır. Toplumları bir arada tutmak, bir şeyler yapabilmek için inanmak gerekir. Bu doğal bir güdü değildir; insanın doğayı değiştirebilmek için yeniden düşünebilme ve düşündüğünü uygulayabilme becerisinin ürünüdür. Daha basit canlılarda böyle bir inanma, daha doğrusu dünyayı yeniden tanımlama güdüsü yoktur; bu da onları tümüyle doğaya bağımlı kılar.

İlk idoller. Demek ki insanı diğer canlılardan ayıran şey, düşünce üretme ve onu uygulama güdüsüdür; bu uygulamayı mümkün kılan da inançtır. Bu yüzden ilk insanları bir şeye bağlayabilmek için bir idol yaratmak gerekiyordu. İlk insan için bu idol ateş, güneş, hayvanların en güçlüsü, ulaşılamayan ya da en çok kutsallaştırılan şey oldu; insanlar ona inanarak yönlendirildi ve toplum bu eksen etrafında biçimlendi.

İlk insanlar kutsallaştırdıkları nesnelerle bir dünya tasavvuru yarattı. Bu tasavvur kendi düzenlerine uygun bir yaratımdı. Kutsallaştırılan şey kurulu düzene hizmet ettiği sürece yüceltildi; ya da evrim geçirdi, insanlar ona katkı yaptı, yorumlar getirerek o kutsallığı, yani ideolojiyi yeniden yarattı. Bu aynı zamanda toplumların kendi

kimliğini kazanmasının ve kendini geliştirmesinin de bir yoluydu.

Doğu'da devlet, Batı'da millet. Doğuda büyük topluluklar bir arada yaşarken Batı'da küçük topluluklar kendi devletlerini kurdu ve millet bilincini geliştirme ihtiyacı duydu. Bu tamamen ekonomik ihtiyaçlardan doğdu; ihtiyaç sona erdiğinde milliyetçilik ideolojisi rafa kaldırıldı, başka ideolojiler sürüme sokuldu. Doğu toplumları ise "medeniyet" dedikleri tek bir devlet çatısı altında, dini ve dili birbirine yakın topluluklardan oluştu. Batı milliyetçiliğini hiç tanımamış bu devletler kendi milletlerinin değil, kendi devletlerinin ideolojilerini yaratarak varlıklarını geliştirmeye çalıştı.

Medeniyet kavramı neden öne sürülüyor? Batı milliyetçiliği kendi ideolojisini üretirken kendi ekonomisine hizmet ediyordu. Bugün Batı milliyetçiliği modası geçmiş bir ideolojidir. Batı, karşısına çıkan ve oyunu bozan ideolojiyi, Marksizmi etkisizleştirmek için "medeniyet" kavramını ortaya atıyor. Oysa Batı'da tek bir medeniyet mi var? Batı tek tip mi? Hayır. Batı, küçük devletlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir topluluktur; dünyayı hegemonyası altına almak için kurduğu ekonomik bir birlikteliktir. Fransız, Alman, İngiliz ve daha birçok ayrı medeniyetin tek potada eritilmesi kapitalizmin ürünüdür. Kapitalizm milliyetçiliği yaratırken onu kendi eliyle, Nazizm ve faşizmle de yok etmiştir.

İdeoloji hep var olacak. Bilindiği gibi ideoloji, dinlerin ortaya çıkardığı bir şeydir ve hep var olacaktır. İnsanların nesneye ulaşması, kendi nesnelliklerini yaratmalarıyla

mümkündür. Bu da emeğiyle geçinenlerin kendi geleceklerini kendi elleriyle kurmaya karar vermeleriyle olacaktır.

Emek, Birikim ve Mülkiyet

Köle Emeği ve Özgür Emek

29 Haziran 2014

Sollar ve ihtilalciler

Sollar ve ihtilalciler iyimser insanlardır. Karamsarlığın, anarşinin ve yıkımın içinden yeniyi yaratmayı bilmiş öncülerdir. İhtilal, eski mantığın yıkılıp yerine yeni mantığın konduğu, "olmaz" denilenin olabilirler arasına girdiği andır. Tarihin içinde oluşan yarıklardan, kırıklardan ve çürümüşlükten yararlanarak eski dünyayı yıkıp yerine yenisini koyma çabasıdır. "Olamaz" denileni olabilir kılan odur.

Eski dünyanın zaferi, bir ülkeyi ele geçirip zenginliğine sahip olmak ya da onu köleleştirmekti. Yeni dünyanın zaferi ise eski geleneklerin yıkılmaz kalelerini, bükülmez bileklerini eskisi gibi savaşla ve her şeyi tahrip ederek değil, eski dünyanın çürümüş parçalarının üzerine yeni dünyayı kurarak aşmaktır.

Bu nedenle ihtilal bir savaş biçimi değil, bir kopuştur; yeninin filizlenmesi için imkân yaratmaktır. Eskiyen, durağanlaşan ve insanları yıkım derecesinde sefalete düşüren tarihi, kendi yarattığı yeni tarihle değiştirmektir. Yeni tarih, eski toplumların zenginliklerini kanla yıkan değil, eskinin üstüne kansız kurulan bir tarihtir.

Bu yüzden sollar tarihi durağanlaştıran yüklerinden kurtulup silkinmeli ve tarihe yeniden yön vermelidir. Ekonomiye sahip olmayan sol, teoriye saplanmış kalem şövalyelerine benzer. Yeni ekonomi, emeğin sömürüsüz olduğu bir dünya kurmaktır. Çünkü dünyanın bütün zenginliği emek ve teknik üzerine kuruludur. Servet ve mülk sahiplerinin, hatta devletin emeği sömürmesine son verilmeli; tarih tersine çevrilmelidir.

Her satılan emek köle emeğidir

Bu tarih, köleleştirmenin değil özgürleştirmenin tarihidir. Emeğine sahip olmayan birey köledir. Bu emek hangi biçimde ödenirse ödensin, ücret ne kadar yüksek olursa olsun, satılan her emek köle emeğidir: servetin ve servet sahibinin kölesidir. Servet ne kadar büyük olursa olsun, zenginliğin ve tekniğin yaratıcısı insan emeğidir. Servet tek başına zenginlik olsaydı, en büyük kara parçasına sahip olan en zengin olurdu. Oysa emekle işlenmeyen servet, yalnızca doğanın kendi kendine yaşayan canlıları olarak hayvanların barınağını ve yiyeceğini üretir.

Öyleyse insan hayvandan başka bir şeydir; emek verendir. Hayvan ham doğanın içinde yaşar. İnsanın dünyası ise

yalnızca doğadan, yani hazır servetten ibaret değildir; kendi emeğiyle yarattığı bir dünyadır.

Emek, servetin ve mülkün sömürüsünden kurtulduğu zaman kölelikten de kurtulacaktır. Çağlar boyunca emek özgürleşemedi; çünkü doğrudan servete yöneldi. İlk sahiplenilen şey, üzerine emek harcanan doğanın sınırlarını çizen emekti. Demek ki servet, sahip olmayla elde edilen şeydir.

İkincisi şudur: Sınırlarını çizip sahip olan emek, başka bir emekle, sahipsiz ve başıboş olan ama sahiplenilmiş emekle, yani köle emeğiyle korunur. Bu emekle yaratılan zenginlik, alanını büyüterek değil, servetin emekle işlenip pozitif bilgiyle donatılmasıyla yaratılan teknik zenginliktir, yani uygarlıktır. Bu zenginliği yaratan, köleleşmiş ve köleleştirilmiş, kolektifleşmiş emektir. Serbest çalışan aile ekonomileri ise doğanın kendi zenginliğinin biraz üstünde üretip kapalı ekonominin dışına çıkamadı; kolektif üretimin emek zenginliğini yaratamadı.

İhtilalciler kendi kendinin hâkimi olan insanlığın simgesi olabilirler mi?

Fransız ve Sovyet ihtilalleri

Fransız Devrimi sınıfların ortaya çıktığı, manifaktür sanayisinin proletaryayı oluşturduğu bir dönemde ilk sanayi devrimini zorunlu kılıyordu. Fransız İhtilali Batı'nın uyanışıdır; karanlık çağdan aydınlık çağa yöneliştir.

Sovyet devrimi ise Doğu'nun uyanışıdır. Sanayi devrimini bile tamamlayamamış, bürokratik bir monarşinin altında

ezilen toplumlar elbette hızlı bir toplumsal devrim yaşayacaktı. 1789'dan 1917'ye kadar Doğu'nun monarşi yanlısı, arkaik burjuvazisi sanayi devrimini ne kadar tamamlayabilirdi ki? Batı'nın iki yüz yılda yaptığını elli yıla sığdırmak gerekiyordu.

Doğuda bu uyanış olmasaydı, dünyayı paylaşma, hatta atom bombasıyla yok etme savaşında faşizm İkinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle değil zaferle çıkabilirdi. O zaman Napolyon gibi ele geçirdiği yerlerde, düşmanın kalelerinde taş üstünde taş bırakmazdı. Soğuk savaş bir ideolojiler savaşı olsa da yeni yüzyılda insanlığın savaş teknolojisi o kadar artmıştı ki mutlak bir zafer söz konusu olamazdı; galibi olmayan, mağlubu insanlık olan bir savaş olurdu. Faşizm zafere ulaşsaydı, tarihleri yakıp yıkarak kendi tarihini ve talihini yazacaktı.

Kapitalizm hümanizme neden döndü?

Kapitalizm eşitsiz gelişim mantığına sahip olsa da genişleme ve yayılma eğilimi ve pozitif bilimi kullanması onu evrenselleştirdi. Bilimi tekel olmaktan, uygarlığı yerel olmaktan çıkardı. Eski çağların yıkım savaşlarının yerini akıl ve mantık aldı; zaferi olmayan, uzlaşma sağlayan bir bilince ulaşıldı. Zenginliği ve uygarlığı pozitif bilime dayanan bu uygarlıklar bir arada yaşama felsefesine ulaştı. Kapitalizm, zenginliğin toprakta değil onu işleyen emekte olduğunu kendi üretimiyle kanıtladı.

Kapitalizm kendi içindeki düşmanlığı bastırarak doğuş argümanlarından biri olan hümanizme yeniden sarıldı. Hem sosyalizme bir alternatif olarak hem de kendi

halklarına teolojik ahlâk yerine hümanist bir etik sunmak için yaptı bunu. Bu hümanizmle feodallerle bile barış imzaladı; zaferi olmayan savaşı teknolojik bir yarışa çevirdi.

Birinci Dünya Savaşı yakın Doğu'nun, Rusya'nın eski dünyadan kopuşuna yol açtı. İkinci Dünya Savaşı ise Doğu'da yeni kopuşlara, Uzak Doğu'da hem kopuşa hem de yeniden uyanışa neden oldu.

İhtilal ve iç savaş

İhtilaller kendi çocuklarını bile öldürse de Vietnam ve Kore savaşları, iki paylaşım savaşı ve geriye gidildikçe sürekli savaş hâlindeki imparatorluklar düşünüldüğünde ihtilaller daha masum ve gerekli bir kıyım gibi görünür. İhtilaller karşı tarafı öldürürken kendileri de birçok kurban verir, hatta kendi taraflarından insanları bilerek öldürür. Ama ihtilal, ülkeler arası kara savaşlarını durdurup toplumun içindeki savaşı ortaya çıkarmıştır. Bu iç savaş toplumdaki yeni dengeleri, ilerleme ruhunu, ilerici sınıfın ve dahası bütün toplumların uyanışını sağlamıştır.

Köle isyanları da bir karşı koyuş, bir iç savaştı; ama ortada ne pozitif bilgi vardı ne de ilerici sınıflar. Doğudaki iç savaşlarda feodalizme karşı yeni düzen taraftarları, ülkeler arası savaşlarda olduğu gibi tahrip edildi, ortadan kaldırıldı. Oysa Fransız ve Sovyet ihtilalleri bir anlamda eşitler arasında yeni güçlenen sınıfın kendini iktidara taşıma provalarıydı.

Sovyet ihtilalinde burjuvazi monarklarla, aristokratlarla ve geri unsurlarla ittifak kurmuştu. Fransız ihtilalinde de kiliseyle çatışan krallar, yeni güçler karşısında ilerleme ruhunu kaybetmiş gerici bir sınıftı. Üstelik Doğu kendi burjuvazisini yaratamadığı için geri kalmış ülkelerin monarkları karma ekonomileriyle hâlâ sefalet içinde. Çünkü burjuvazi ilericiliği yalnızca kendisi için istedi. İktidara gelip belli bir güce ulaşınca iktidarı yeni uyanan sınıflara, hele hele topluma teslim etmesi o kadar kolay olmayacaktı; daha eski güçlerle işbirliği yaparak sermaye birikimini onlarla birlikte sürdürecekti.

Proleterleşme ve Lenin

Batıda aristokrasinin sefaletinden ve Hıristiyanlığın zalim yorumlarından bıkan emekçiler kendi istekleriyle şehirlere göçtü; bu yüzden proleterleşmeleri kolay oldu. Fransız ihtilaline yalnızca burjuvazi değil, bütün yenileşme hareketleri ve halk da katılmıştı. Yeni toplumun insanı, derebeyine serf olup günün yirmi dört saati bağımlı kalmak yerine, sanayide on beş on altı saat çalışıp burjuvazinin kölesi olmayı kendisi istedi; kendi sefaletini kendisi yarattı. Ama bu bile bir kurtuluştu. Çünkü derebeyi üründen keyfine göre pay verirken burjuvazinin yanında hem daha az saat çalışılıyor hem de elde kalan artık ürün yerine emek karşılığında para alınıyordu. Para, proleteri serfe göre özgürleştiriyordu: Derebeyinin bahşettiğini değil, kendi ihtiyaçlarını kendisi belirliyor, seçme hakkına sahip oluyordu.

Rusya ise hâlâ köylüydü; monarşi bürokratik tarzdan meşruti bir bürokrasiye geçiyordu. Fransız ihtilalinin esintileri buraya geç gelmişti. Köylüler, derebeyinin serfleştirdiği köylüler değil, hâlâ kapalı aile ekonomileriyle yaşayan köylülerdi; rahatları yerindeydi, neden proleterleşsinler? Üstelik ne ticaret gelişmişti ne de doğru dürüst bir sanayi kurulmuştu. Ama burjuvazi iktidarın büyük ortağı olarak sahneye çıkıyordu.

Batı'nın içinde gelişen yeni toplumsal devrimin öncüleri ise 1848'de ve Paris Komünü'nde yenilmişti. Bunu ders edinen Lenin, iktidarın büyük ortağına gereken dersi verdi. Eski sınıflarla ittifak kuran ve bir de sömürge savaşına giren Rusya'yı toplumsal uyanışın simgesi yaptı; gericileşen burjuvaziyi sahneden silip iktidarı emekçi sınıfa verdi.

Doğuda burjuvazi gelişir miydi? Doğu burjuvazisi yüz yıla yakındır eskiden kopamıyor; Sovyet devriminin korkusuyla daha da gericileşiyor, geri kalma şampiyonluğu yapıyordu. Batıda ise burjuvazi ilerici sınıfa, proletaryaya savaş açmıştı. İkinci paylaşım savaşında yeni ve büyük bir kopuşla geri çekildi. Kapitalizm kendi yarattığı canavarı kendisi öldürürken karşısında yeni bir güç de yaratmıştı; sıcak savaşın yerine soğuk savaşı başlatmak zorunda kaldı.

Sovyetler neden ikinci lige düştü?

Sovyetler, Doğu'nun ayağına pranga olmuş bürokrasinin yeni sınıfı da durağanlaştıracağını, köylü toplumları hep geride tutan ve sıcak savaşsız yaşayamayan despotik monarşilerin meşrutileşemeyeceğini, tek parti

diktatörlüğü ya da kılavuzluğuyla yeni toplumun yaratılamayacağını biliyordu. Bu yüzden devletleştirme politikasıyla, savaşsız yaşayamayan Doğu bürokratlarına savaş yapmadan savaşı sürdürdü; yeni sınıfa haklar verip eski sınıflara baskı uygulayarak yeniden ilerici sınıf konumuna geçti.

Ama teknolojide ekonomi dışı faaliyetlere, daha çok savaş aracı üretimine dayanan ekonomi politikaları, Sovyet ekonomisini yalnızlaştırdı. Takas ekonomisi yeni ekonomi politiğin temeli yapıldı; ülkeler arasında üretimi paylaştırarak uzmanlaşma sağladığı sanıldı. Dünyayla ticaret yapılmadı, kendi kurduğu ekonomik paktların içinde kalmayı seçti. Bu küçülme politikası kendi içinde başarılı oldu; ama Sovyetler dünya politikasında ikinci lige düşmekten kurtulamadı.

Birikim ve Mülkiyet

26 Aralık 2023

Savaş, esir ve köle. İnsan birikimi ve mülkiyeti yaratırken savaşlar hem hızlı birikimi hem de köle emeğini doğurdu. Savaşlarda esir alınanlar köle olarak alınıp satıldı; köle emeğiyle daha hızlı birikim yapılmaya başlandı. Batı toplumları toprak gibi köle emeğini de alıp satmaya başladı.

Doğuda esirler öldürülür, ele geçirilen yerlerde taş üstünde taş bırakılmazken Batı köle emeğini mülkiyetine aldı ve toprak üzerinde üretimi artırmak için kullandı. Hayvan emeği değil, insanı hayvanlaştıran insan emeği kullanıldı. İlk sömürü, hayvanları evcilleştirerek doğaya

hâkim olmaya çalışmaktı. Mülkiyet aynı şekilde insanları da evcilleştirip köleleştirerek kendine mal etti; insan, bütün pazarlarda alınıp satılan bir mala dönüştü.

Boş zaman ve felsefe. Batı köle emeğini çiftliklerde hayvanların yerine kullanarak kendine boş zaman yarattı. Yunan sitelerinde bu boş zamanda felsefe yapılmaya başlandı: Tanrılar yeryüzüne indirildi, mantık, diyalog ve mitoslar üzerine kafa yoruldu; insanlar yönetim biçimleri üzerine bilgilerini artırıp felsefe üretti.

Doğu esirleri pazarlarda satarken onları hizmet aracı olarak kullanıp alt ve üst sınıflar, Hindistan'daki gibi bir kast sistemi yaratmaya çalıştı. Orta Doğu'da ise dinler, özellikle İslam, köleleri azat ederek savaş ekonomisinin kalıntılarını tasfiye etmeye, toplumsal barışı yeniden kurmaya çalıştı; ama kadını cariye olarak ev ekonomisine bağlayarak ataerkil toplum anlayışını güçlendirdi.

Köle ekonomisi ve derebeylik. Batıda kölenin artı-emeğinden yararlanıldıkça köle ekonomisi güçlendi. Soya dayalı kast sisteminin dışında, emeğin doğrudan üretime bağlandığı, artı-emeğin en acımasız ve eksiksiz sömürüldüğü, ekonomik temelli yeni bir ezilen sınıf ortaya çıktı. Bu da aile ve soy üzerine temellendirildi; kölelik yalnızca esirlerden değil, nesep yoluyla da sürdürüldü. Köle emeğinin sömürüsü toprak rantı üzerinden gerçekleşti; büyüyen çiftlikler toprak üzerinde beylikler ve derebeylikler kurdu.

Batının ne büyük sürüler besleyecek ne de yüksek verimli geniş arazileri vardı. Bu yüzden üretim tümüyle insan emeğine dayandı; daha çok insanla üretim, kendi

efendilerini yarattı. Roma'nın emperyal ve deniz aşırı gücünden sonra büyük bir imparatorluğu doyuracak yüksek üretim kalmadı; üretim tümüyle insan emeğinin sömürüsüne dayandığı için insan emeği çok değerliydi. Doğudaki gibi kalabalık nüfusa ve basit savaş teknikleriyle insanların emeğine el koyarak büyüyen bir siyasal yapıya sahip olmayan Batı'da, birbirini yenemeyen küçük krallar ve inanç üzerine kurulu siyasalaşmış bir ruhban sınıfı vardı. Kralların birbiriyle savaşı yüzyıllarca sürdü; Batı sefaletten kurtulamadı.

Oysa Uzak Doğu'dan gelen İpek ve Baharat Yolu'nun güvenliği, Orta Doğu'da Selçuklu ve Osmanlı gibi güçlü siyasi yapılar doğurdu. Batı ise Roma emperyalizminden sonra toprak üzerinde güçlü bir siyasi yapı kuramadı.

Site devletleri. Köle ekonomisi ancak Platon'un dediği gibi kendi kendine yetebilen küçük devletler yaratabilir: pazar yerini, topluluk alanını, küçük çarşısını ve ortak kullanım alanlarını oluşturur. Kendi kendine yeten köle ekonomisi site devletçikleri ve ada devletleri kurdu, ama onların ötesine geçemedi. Doğal birikimin dışında insanın bütün artı-emeğine el konulmaya başlandı; mülk sahipleri insan emeğini birikim yaratan bir meta olarak kullandı.

Spartaküsler. Köle emeği çiftliklerde, toprakta ve üretimde kullanılmaya başlayınca ilk köle ayaklanmaları doğdu. Evde, malikânede kullanılan köle emeğinin çiftliklere taşınmasıyla köle, toprağa ve doğaya bağımlı hâle geldi; malikâne onu "iki ayaklı mülk" olarak gördü. Köle emeğiyle doğan site devletleri, köle emeğinin yarattığı boş zamanla madde ve ruh üzerine felsefe

üretmeye, aydınlanmaya başladı. Mantığın ve felsefenin temelleri, köle ekonomisinin üzerinde Aristoteles ve Platon'la atıldı.

Kapitalizm ve İnsan

Kapitalizmin Mutasyonu

14 Nisan 2020, salgının ilk haftaları

Dinozorlar neden yok oldu? Dinozorlar ve mamutlar nasıl yok oldu? Tarihin kaydının tutulmadığı bir zamanda, belki uzaydan düşen bir meteorla mutasyona uğrayan bir mikrop ya da virüs onların sonunu getirmiş olmalı. Deistler, ateistler, dinciler, evrimciler; hepiniz yanıldınız. Yaşayarak gördüğümüz gibi doğal ayıklanma ne yalnızca semavî dinlerin yaratılış teorileriyle ne de yalnızca Darwin'in evrimiyle gerçekleşiyor. Başımıza gökten taş yağmadan da mutasyonlarla bir tür ortaya çıkıp başka bir türü yok edebiliyor.

Düşünün: Bu virüs bugünkü modern insana değil de Homo erectus'a ya da ilk Homo sapiens topluluklarından birine bulaşsaydı, nereye kaçarsanız sizinle gelecekti; o gruptan ayrılmadıkça evrimin halkalarından biri kopacaktı. Farklı insansı türler belki de böyle yok oldu. Şimdiki virüs iki bin yıl önce insanlara musallat olsaydı, arkeologlar buldukları iskeletlere bakıp bizi şu ya da bu ırkın temsilcileri olarak tarihteki ve doğadaki yerimize yerleştirirdi.

Düşüncede ve maddede kopuş. İyi ki varsın Marx. Kapitalizmden kopuşu gösterdiğin gibi ayakta durmayı da gösterdin; Hegel diyalektiğini maddeye uygulayarak felsefeyi ayakları üstüne oturttun. Elbette bu yalnızca Marx'ın değil, Aristoteles'ten Platon'a ve Hegel'e kadar düşünürlerin birikiminin sonucuydu. Hem düşüncede hem maddede bir kopuş yaşandı: mekanik makineden elektroteknolojik makineye geçildi.

Faşizm kazansaydı. Leninist bir ideolojisi olmayan bir Stalin düşünün; aynı ruhla İtalyan faşizmini ve Alman nasyonal sosyalizmini durduramazdı. Avrupa'daki bilim insanları Amerika'ya ve Türkiye'ye kaçmasaydı, Amerika atom bombasını üretmekte geç kalsaydı ve o bilim insanları Almanlara hizmet edip bombayı Almanlar patlatsaydı, ne Amerika kalırdı ne Sovyetler. Faşist İtalya ile birlikte bu ikinci Cermen istilası, Kavimler Göçü gibi Avrupa medeniyetini kendi yeni Ortaçağına geri döndürürdü. Üretilen onca uygarlık ürününü, değerleri ve rekabeti yok ederseniz gelişme eğrisi yukarı değil aşağı doğru iner.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına bakın: Kavimler Göçü'nden sonra Avrupa küçük devletlere bölündü; her beyliğin bir şatosu ve senyorları vardı. Toplum kölelikten kurtulmuş ama serf durumuna düşürülmüştü; bu kez yalnızca kendisi değil toprağıyla birlikte alınıp satılıyordu. Papalık bile kendi devletini kurdu; bütün küçük devletler üzerinde hâkimiyet kurmaya, Haçlı ordularıyla zengin İslam devletlerini ele geçirip Hıristiyan âlemini birleştirmeye çalıştı. Cermen istilalarıyla başlayan ve

Türklerin İstanbul'u almasıyla Roma medeniyetinin son kalesinin de düştüğü bu süreçte Avrupa 400'lerden 1800'lere kadar Ortaçağ'a gömüldü.

"Küçük Roma"nın ve yeni Cermenlerin istilası, yani İtalyan faşizmi ve Alman nasyonal sosyalizmi yenilmeseydi, dünya yeniden karanlık bir çağa girecekti. Bugünkü uygarlık elektriği ve telefonu bulmuş, ama belki yeniden kaybetmiş olacaktı.

İslam'ın Ortaçağ'a dönüşü. Zengin İslam uygarlığının Moğol istilasından sonra kendi Ortaçağına dönüşüne bakın. İslam toplumları bilimden uzaklaştı; o günden bugüne ne bilime hizmet eden bir lider ne de İbn Rüşd ya da Farabi gibi bir bilim insanı yetiştirebildiler. Moğol yıkımının yanı sıra Ömer Hayyam'ın rasathanesi yıkıldı; Gazzâlî felsefenin, dolayısıyla bilimin verdiği cevaplardan şüpheye düşüp tasavvufa ve mistik düşünceye yöneldi. Bu mistik düşünürden sonra, "kötü para iyi parayı kovar" misali, Farabi, İbn Haldun ya da İbn Rüşd düzeyinde bir bilim âlimi yetişmedi.

Tasavvufa yönelen yöneticiler ancak düşünce üretenlerin kurduğu dergahlarla yol aldı. Mevlana ve Hacı Bektaş dergahları, mezhep önderlerinden sonra tarikat kurucuları olarak Osmanlı devletine hizmet etti: Biri orduda (Yeniçeri Bektaşiydi), diğeri loncalar ve zanaatkârlar arasında toplumu ehlileştirerek güzel ahlâk üzerine gelişti. Ama hilafeti ve saltanatı taşıyan yöneticiler Gazzâlî'den sonra bilimden kopunca İslam toplumları kendi Ortaçağını yaşamaya devam etti. Bugün de birçok İslam devleti bilime ancak Ortaçağ toplumları gibi, modern ürünleri tüketerek

"katkı" yapıyor. Ortaçağ Avrupa'sı lüks tüketimini Doğu'dan ithal ederdi; kendi Ortaçağından çıkamayan İslam toplumları da üretemedikleri malları Batı'dan ithal ederek ya da kötü kopyalarını yaparak yaşıyor.

Yüz çiçek açsın. Lenin'in ve Mao'nun pratisyenliğinde Doğu Sovyet bloğu ile Batı bloğu arasında soğuk savaş sürdü. Mao, "Yüz çiçek açsın" formülüyle kendi iç rekabetini yaratarak kapitalizmle savaşmak yerine üretime önem verdi. Kapitalizmi Sovyetler gibi milliyetçi devletçiklere bölünerek değil, onu üretime davet ederek; kapitalizmin teknik üstünlüğünü ucuz iş gücüyle kendi ekonomisine katarak ve kendi örgütlenme gücüyle Avrupa'nın teknolojik üstünlüğünü ele geçirdi.

Düşmansız yaşayamayanlar. Avrupa ve Amerika ise petrol alanlarını ele geçirmek için Arap dünyasını sürekli savaş alanında tutarak dünya jandarmalığıyla arpalıklarını korumaya devam etti. Kapitalizm, büyürken kendine yeni düşmanlar yaratarak, onlara cephe alarak gelişme dinamiği gösterdi. Antagonist toplumlar düşmansız yaşayamaz; hep "biz ve ötekiler" vardır. Krallar, padişahlar, yeni cumhurbaşkanları ve başbakanlar, hemen hepsi geldiklerinde kendilerine bir düşman belirler ve toplumu o düşmana göre biçimlendirir.

Soğuk savaşta Batı'nın düşmanı Sovyetler'di. Sovyetler dağılınca yeni düşman, petrolün üzerinde oturan Arap devletleri, "demokrasi düşmanları" oldu. Sovyetler'e demokrasi getiremedikleri gibi Arap Baharı'yla Arapları da kıyıma uğrattılar. Batı bloğu, İslam dünyasının petrol üzerindeki mülkiyetini kendine bağlamak için bölgesel

düşmanlar ve savaş senaryoları üretti. Hem savaş sanayisini geliştirdi hem de Arapların elindeki fazla parayı almak için onlara hiç kullanamayacakları silahlar satarak Suudilerin fakir Yemen üzerinde kendilerini tatmin etmelerine yardımcı oldu.

Virüs herkesi eşitledi. Batı, üst sınıflara hizmet eden bir sağlık sistemi kurarak sosyal devletten uzaklaşmaya başlamıştı. Kendine yeten bu sağlık sistemi bir virüsle yerle bir oldu. Toplumlar büyürken büyük bir belaya karşı hiç önlem almadılar. Düşmanı kendileri belirliyor, ekonomik güçleriyle onu dövüyorlardı; hemen ambargo konuyor, düşmanın dünyayla bağı kesiliyor, İran ya da geri kalmış Arap devletleri gibi kendi yarattıkları düşmanlarla kolay lokma gibi oyalanıyorlardı. Toplumsal hastalıklara gelince, kendileri gelişmiş olduğu için deneylerini yoksullar üzerinde yapıyor, üstünlüklerini kendilerine kanıtlıyorlardı. Kendilerini kurtarıp sınırlarını kapatınca hiçbir güç onları yenemezdi.

Ama mutasyona uğramış bir virüs bütün kapıları delip geçti. Fakiri, zengini, bütün üst katmanları en demokratik yerinden vurdu; herkesin kullandığı yollar, ortak kullanım alanları herkesi eşitledi. Verem ve sıtma gibi bir yoksul hastalığı değil, fakir zengin ayırt etmeyen bir grip; kapitalizmin hasta ettiği kalp, tansiyon, diyabet ve alerji hastalarını öldüren bir virüs. Kapitalizm artık üretim yapısıyla insanları hasta etmekten vazgeçmelidir.

Kapitalist İnsan Mutasyonda

15 Nisan 2020

Hasta eden üretim. Kapitalizm bir yandan az doğurganlık istedi; nüfus yaşlandı ve sermaye zengini yaşlılar her şeyi kendilerine hizmet eder hâle getirdi. Öte yandan büyük medikal şirketler, toplumu kalp, tansiyon ve diyabet hastası yapan ürünlerin satışını artırmak için gıda sanayisiyle birlikte çalıştı. Kola, kakao, glikoz çeşitleri, endüstriyel yağlar gibi bağımlılık yaratan ürünler insanları hasta etti; hastaları da kronik hasta hâline getirip ilaçlara bağımlı kıldılar.

Üretimde insani boyut gözetilmedi. Endüstriyel ürünlere patent verilerek kapalı kutu üretim yaygınlaştı, her aşamada her türlü yağ kullanıldı. Batı doğal üretimden uzaklaşıp kutulanmış hazır yiyeceklerle yaşamaya mecbur edildi. Reklamlarda ve piyasada sunulan ürünler hastalık yapıcıydı; kutulu yiyeceklerin içindeki şekerle insanları hasta eden sistem, ardından "Bende çaresi var" diyen ilaç endüstrisiyle onları şeker ilaçlarına bağladı.

Kapitalizm, yaşam biçimiyle ve yiyeceklere kattıklarıyla kalp, tansiyon, diyabet ve alerji üreten bir dünya yarattı. Bir yandan üretiyor, öte yandan bunun ilacını satıyordu. Emekçileri ve bütün dünyayı hasta edip toplumların küçük birikimlerini, ellerinde kalan son parayı da ilaç endüstrisi eliyle geri topluyor; hızlı kapitalist döngüyü böyle sağlıyordu.

Bir virüs çıkana kadar. Her şeyin içine her türlü yağı katıp tuzlu yiyecekler sunuyorlardı; insanlar bulduğunu yedikçe şişmanlıyor, damarları tıkanıyordu. Kapitalizm hem kalp hastasını ameliyat ediyor hem ilaç verip ayakta tutuyordu. Döngü böyle sürdü; ta ki bir virüs çıkana kadar. Korona

virüsü önce kalp ve tansiyon hastalarını vurdu, ardından diyabetlileri. Kapitalistler, hazır yiyeceklere devam ettiğiniz sürece doğa sizi artık kabul etmiyor. Doğaya dönün, doğayla uyumlu yaşayın; çünkü insan doğaya bağlı bir canlıdır. Depolarınızdaki kutulu yiyecekler artık öldürüyor, haberiniz olsun.

Kapitalizm çok büyüdü ve dinozorlar gibi hantallaştı. Kapitalizm artık içindeki safrayı atıyor: bir virüs mutasyonu. En gelişmiş Amerika ve Avrupa'yı kasıp kavuruyor; Avrupa insanlık açısından 1918'deki İspanyol gribi kadar çaresiz.

Hormonlarla oynamayın. Her şeyin büyüğünü, erkencisini, her mevsim olanını elde etmek için yiyeceklerin hormonlarıyla oynayanlar; tohumları başkası kullanmasın diye kısırlaştırıp insanları da kısırlaştıranlar; insanın dengesini bozup obez yapanlar... Hormonlarla fazla oynamayın, insanlık adına başka yararlı işler yapın. Az yiyin; yanı başınızda çöpten geçinen evsizlere de yiyeceklerinizden bırakın. Bütün yiyeceklerin içine alerjen katıp medikalcilerle işbirliği yaptığınızı biliyoruz; ama elinizi ağzınıza götürürseniz bu virüs sizi de öldürür.

Ya evrilirsiniz ya devrilirsiniz. Kapitalist çağ artık bir insanlık çağına doğru evriliyor: Ya evrilirsiniz ya devrilirsiniz. İnsan sabanı buldu, bütün kara parçalarını ele geçirip toprağın altını üstüne getirdi. Motoru icat etti, dünyayı enerjilerle dönüştürmeye başladı; en son dalga boylarıyla oynadı ve sonunda mutasyonu kendi eliyle tetikledi.

Kapitalist insan artık hem kalp hem tansiyon hem şeker hem alerji hastası. Üretimdeki döngü değişmeli: Şeker hastalığı yapan glikoz grubunu, damarları tıkayan trans ve bilinmeyen yağları, alerji yapan maddeleri kutulu yiyeceklerden çıkarmalıdır. Hasta bir insan kapitalist için para kaynağıdır; ama hasta bir toplum üreten değil tüketen bir toplumdur. İnsanların hobilerini, yeteneklerini geliştirin. Sağlığı bozarak sağlıktan para kazanma dönemi bitti; elinizde ne kalp hastası ne tansiyon, şeker ya da astım hastası kalacak. İnsanları hasta etmeden iyileştirme işleri yapın; sağlık sektöründe doktorları da öldürüyorsunuz, elinizde ne sağlıkçı kalacak ne hasta.

Hani istifa eden bakanlar? Kendi ayaklı tarihinizi yok ediyorsunuz. Kendi halkınızı, büyük küçük demeden hasta ettiğiniz insanları ölüme terk ediyorsunuz. Ölüm rakamları geldikçe, hani toplumsal sorumluluk alıp istifa eden bakanlar, hani nerede o demokrat geçinen Avrupa? "Irmak geçilirken at değiştirilmez" diyeceksiniz; ama bunu durduracak yeni liderler, yeni kadrolar mutlaka çıkacak. Derler ki karşı-devrim ilk önce kendi çocuklarını yer. Siz de sermayenin sahipleri olarak altmış yaş üstünü, altmışlar kuşağını kendi hastane koridorlarınızda bakımsızlıktan ölüme terk ediyorsunuz. Kurduğunuz sisteme karşı sokaklara çıkan gençlere coplarla saldırıyordunuz; ne oldu? Şimdi kurguladığınız güvenli dünyanız, sizi sokağa bile çıkarmadan öldürüyor.

Kapitalist dünya, insan öldürme makinelerinde eski liderlerinizden çok ilerdesiniz; füzelerinizle bir düğmeyle şehirleri vuruyorsunuz. Ama bir virüs belası karşısında

çaresizsiniz; onu hanginiz yaratmış olursa olsun. Toplumunuzu ve halkınızı koruyamıyor, ölümlere engel olamıyorsanız iktidarı bırakın. Sistemlerinizi yeniden örgütleyin. Yiyeceklerinizi ve ilaçlarınızı insanı hasta eden, ilaçla yaşatan bir düzen yerine, elinizdeki sermayeyi üretime dönük, insanı hasta etmeden yaşatan bir sisteme yöneltin. Bu sistem sermayenin üstünlüğü ve çok para kazanma üzerine değil, insan odaklı olsun.

Önerilerim. Mesela Afrika'daki açlığı yok edin; basit yoksulluk hastalıklarını oralara küçük yatırımlar yaparak bitirin, Afrika'nın kabile savaşlarına son verin. İslam toplumlarının gericiliğinden yararlanıp krallarını destekleyerek o toplumları sefalete mahkûm etmek yerine akılcı yatırımlar yapın. Ve Çin'le fazla uğraşmayın; kalabalık ama sizin sisteminizin dışında sosyal bir devlet yapısı var orada. Vuhan'da ortaya çıkan canavar, gördüğünüz gibi sizin kalelerinizi yerle bir ediyor; Amerika'da, İngiltere'de, Kanada'da ve en son Fransa'da devlet başkanlarının çevresine kadar ulaştı. Kapitalist dünyaya kepenk kapattırdığı gibi, eksi büyümelerle onu hiç olmadığı kadar derin bir krize sokabilir.

Peçe ve maske. Bütün virüsler nedense, İspanyol gribi dışında, Doğu'dan Batı'ya geliyor. Gördüğünüz gibi bir yeri fakirleştirirseniz virüs orada ortaya çıkıyor. 1918 İspanyol gribi de belki dünya bugünkü kadar birbirine bağlı olmadığı için Avrupa dışına fazla yayılmadı. Şimdiki virüs bir bilgisayar virüsü gibi; bilgisayarın ve paranın girdiği her yere girdi. 1400 yıldır kapanmayan Kâbe'yi kapattı, Vatikan'da Papa'ya tek başına ayin yaptırdı.

Avrupa, İslam toplumlarındaki peçeyi kaldırmaya çalışırken kendi yarattığı canavarla herkesi peçeye, başka adıyla maskeye soktu. İslam toplumları vaktiyle kendilerini vebadan korumak için kapanmıştı; onları geri bırakan sistemleri yüzyıllardır peçelerini çıkaramadı. Siz kapitalistler ise bütün insanlara peçe taktırdınız, hem de zorunlu olarak. Peçe taksanız da sizi peçenizden tanıyorum. Babalarınızı ve dedelerinizi toprağa verdikten sonra o sistem artık batmalı.